

вославним земљама. Почетком владавине краља Милутина повољне предуслове за деловање у том смеру давало је присуство у Србији двеју владарки католичког порекла – угарске принцезе Каталине, супруге Милутиновог старијег брата Драгутина, и, нарочито, краљице мајке Јелене. У лето 1288. недавно изабрани папа Никола IV (1288–1292) обратио се Јелени писмом у којем је хвали што цркву Божју *шћује са жаром католичке ђобожности* и јавља јој да је – очигледно на њен подстицај – упутио њеним синовима двојицу фрањевачких мисионара са писменим позивом да прихвате унију.¹¹ Мисија изгледа није имала већег успеха код Милутина, али је у пролеће 1291. исти папа писао Драгутину као *свом сину у Христју*, примајући његову државу под папску заштиту и благослов и одговарајући потврдно на његов захтев да му упути два фрањевца ради сузбијања јереси у деловима Босне који су *ђод њвојом (Драгутиновом) влашћу*.¹² Папа се тада поново обратио и краљици Јелени поводом њене понуде да посредује у покушају да се за унију придобије бугарски цар Георгије Тертер, отац тадашње Милутинове супруге Ане. Понуда је, наравно, са задовољством прихваћена и Јелени је јављено да ће Тертеру бити упућени писма и посланици.¹³

Није јасно да ли су Јеленине иницијативе из 1288. и 1291. представљале само одраз њене сопствене „жарке католичке побожности“, у оквиру које је рад на ширењу ауторитета и учења Католичке цркве као

¹¹ D. Farlati, G. Coletti, *Illyricum sacrum, I–VIII*, Venetiis 1751–1818, VII, 48; *Monumenta Hungariam, I*, 359–360. Сачувано је и опширно писмо за Милутина (D. Farlati, G. Coletti, *Illyricum sacrum VII*, 46–48; *Monumenta Hungariam, I*, 360–361), с напоменом да је исти текст упућен и Драгутину. О овој Јелениној акцији: М. Поповић, *Српска краљица Јелена између римокатолицизма и православља*, Београд 2010, 81–86.

¹² *Monumenta Hungariam, I*, 375, 377–378.

¹³ *Monumenta Hungariam, I*, 375–376, са писмима бугарском цару и архиепископу у продужетку.

јединог пута ка спасењу представљао врхунско богоугодно дело, или су се кроз њих испољавали и неки државнички разлози поменутих православних владара за приближавање Западу. Упадљиво је да су сви ови додирни везани за личност Николе IV, првог припадника фрањевачког реда који се попео на папску столицу. Јелена је према фрањевцима гајила нарочиту наклоност – за исту 1288. годину везује се оснивање фрањевачких самостана у српским приморским градовима под њеном управом, а 1291. од папе је добила дозволу да узме једног члана тог реда као свог исповедника.¹⁴ Томе треба додати мо-

¹⁴ *Monumenta Hungariam, I*, 375. О Јелениним везама са фрањевачким редом: Г. Суботић, *Краљица Јелена Анжујска – књићор црквених сјоменика у Приморју*, ИГ 1–2 (1958) 131–147, 138–141; Б. Цветковић, Г. Гаврић, *Краљица Јелена и фрањевци*, ур. К. Митровић, *Јелена – краљица, монахиња, свейићелка:*

гућност да је српска краљица лично познавала папу фрањевца, који је једно време током раних седамдесетих година 13. века био старешина фрањевачке провинције Далмације.¹⁵ С друге стране, могући државнички мотиви православних владара не делују нарочито снажно. Главну претњу за Георгија Тертера представљали су Татари из црноморских степа на које евентуални верскополитички заокрет бугарског владара према католичком свету не би оставио значајнији утисак.¹⁶ Нешто више разлога за такав заокрет могао је имати Драгутин, који је после силаска с врховне власти у Србији 1282. наставио да управља територијама у граничном подручју према католичкој Угарској, да би ускоро као зет угарске краљевске породице добио и неке суседне угарске крајеве.¹⁷ Најмање интереса да тражи унију имао је управо Милутин, који је у то време успешно самостално ратовао против православног византијског цара, неоптерећен било каквим заплетима са западним чиниоцима у којима би му став папства могао бити од већег значаја. Ипак, везе са столицом светог Петра нипошто нису запостављене – када је папа Бонифације VIII прогласио 1300. за годину јубилеја са понудом опроста грехова свим ходочасницима који посете римске цркве, међу свечаним посланствима која су разни хришћански и нехришћански владари тим поводом упутили у Рим нашао се и

Симон Роси, *виџез из Фиренце, са великом њрајњом, њосланик краља Рашке*.¹⁸

Упркос посебном значају који је у тренутку Милутиновог доласка на власт имала повезаност Србије са Карлом Анжујским и његовим планираним подухватом против Византије, за српског владара се чак и тада као најзначајнији западни чинилац са којим је био у додиру морала издвајати Краљевина Угарска под древном лозом Арпадовића. Још од времена родоначелника династије Стефана Немање, Милутинови претходници на српском престоу непосредно су се граничили са овим моћним и пространим суседом на две стране – на северним рубовима Српске земље у пределима јужно од доњег тока реке Саве и на југозападу, где се Хумска земља, којом су као удеоном кнежевином под врховном влашћу Немањића владали њихови блиски сродници, граничила са Хрватском, која је још почетком 12. века дошла под власт угарске круне. Поред тога, Угарска је с промењивим интензитетом и успехом настојала да оствари своју врховну власт и над тешко проходном планинском облашћу између ова два подручја, где се као засебна политичка целина и западни сусед државе Немањића образовала Бановина Босна. Овакав положај Србије у полуокружењу угарских територија подстицао је код угарских краљева настојања да у што већој мери својој вољи потчине и немањићке владаре. Врхунац тих настојања достигнут је управо у време када је будући српски краљ Милутин дорастао да стиче прва политичка искуства – најпре је крајем шездесетих година 13. века Милутинов отац Урош, после пораза који је претрпео у једном походу против Угарске, био приморан да свог старијег сина Драгутина ожени Каталином, кћерком угарског престолонаследника Стефана V, сина кра-

54.

Папа Никола IV; Рим, базилика Санта Марија Мађоре

Њемајски зборник радова њосвећених краљици Јелени, Манастир Градац 2015, 120–134.

¹⁵ G. Barone, *Niccolò IV, papa*, Dizionario Biografico degli Italiani 78 (2013): https://www.treccani.it/enciclopedia/papa-niccolo-iv_%28Dizionario-Biografico%29/ (конс. 1. септембра 2021).

¹⁶ О татарском притиску на Бугарску: А. Узелац, *Пог сенком ѡса. Тајари и јужнословенске земље у друјој ѡловини XIII века*, Београд 2015, 194–204, 210–214.

¹⁷ С друге стране, као што је и само папство знало, 1290. године у Драгутиновом Београду седео је православни, „расколнички“ епископ – *Monumenta Hungariam*, I, 366.

¹⁸ А. Узелац, *Папа Бонифације VIII, magnus miles Симон Роси и краљ Стефан Урош II Милутиин*, Београдски историјски гласник 5 (2014) 92–103.